

Charakterystyka rozwoju dziecka

W pracy z dziećmi trzyletnimi należy przede wszystkim liczyć się z dużą wrażliwością ich układu nerwowego. Dzieci trzyletnie łatwo ulegają zmęczeniu, lecz szybko regenerują swe siły. Na krótko tylko potrafią skupić uwagę na jednym przedmiocie. Dlatego też krótkotrwały wysiłek należy przeplatać częstym odpoczynkiem, umożliwiającym zmianę pozycji i zaspokajającym potrzebę ruchu. Ważne zadanie stanowi przystosowanie dzieci do nowego środowiska. Są one jeszcze tak egocentryczne, że utrudnia im to orientację w otoczeniu. Brak umiejętności samoobsługowych powoduje uzależnienie od pomocy dorosłych. Małe dzieci łatwo tracą poczucie bezpieczeństwa, które jest niezbędnym warunkiem równowagi psychicznej, powinno się je więc czujnie obserwować, aby wiedzieć, kiedy potrzebna jest ingerencja - kogo trzeba ośmielić, kogo pocieszyć lub zachęcić do zabawy. Kontakty okolicznościowe nauczycielki z dziećmi występują podczas całego dnia przedszkolnego, obfitującego nieraz w nieprzewidziane sytuacje, na które trzeba umieć właściwie reagować. Gotowość do dzielenia z dziećmi ich przeżyć, poznawanie dziecięcych zainteresowań, przychodzenie z pomocą w razie potrzeby, sprawiedliwe rozstrzyganie sporów - wszystko to wychowuje dziecko, zbliża je do wychowawcy, wzmacnia poczucie bezpieczeństwa. Pozostawiając dziecku możliwie dużo swobody, trzeba ją jednak ograniczać wymaganiami racjonalnego trybu życia i koniecznością przestrzegania norm współżycia społecznego. Atmosferę spokoju warunkuje ład i porządek w przedszkolu, do czego niezbędne jest pewne zdyscyplinowanie dzieci, zgodne z ich możliwościami rozwojowymi. Aby to osiągnąć, konieczne jest ustalenie najważniejszych zasad i zwyczajów obowiązujących w zabawie, we wzajemnym współżyciu, jak również krótkie objaśnienia połączone z pokazami. Pracę nauczycielki ułatwia naturalna skłonność małego dziecka do naśladownictwa, podatność na sugestię słowa; trzylatek chętnie podporządkowuje się wychowawcy stawiającemu wymagania w sposób łagodny, choć stanowczy, bez zdenerwowania, które udzielałoby się dziecku i wyzwałoby chęć przekory. Kontakty małych dzieci z otoczeniem utrudnia im mało jeszcze komunikatywna i przeważnie sytuacyjna mowa. Myślenie wchodzi dopiero w fazę konkretno-wyobrażeniową. Dzieci trzyletnie interesują się wzajemną przynależnością różnych przedmiotów, które odkrywają już we wcześniejszym okresie swego życia (np. dziecko łączy filiżankę ze spodkiem, lokomotywę z wagonem). Ułatwia to wdrażanie do utrzymywania porządku (np. lalki mieszkają w pokoiku lalek. Małe dzieci chętnie bawią się samotnie lub we dwójkę. Nie potrafią jeszcze bawić się razem, chociaż na ogół chętnie przebywają obok siebie. Próby współdziałania w zabawie mają charakter czysto zewnętrzny (np. sypanie piasku do tego samego wiaderka, zbiorowa zabawa w naśladowanie jadących samochodów).

Dziecko czteroletnie - w porównaniu z trzyletnim - lepiej orientuje się w otoczeniu. Postępy w rozwoju motorycznym czynią je bardziej sprawnym, można więc wymagać od niego większej samodzielności przy obsłudze się, jak również przy spełnianiu różnych poleceń. Mimo znacznie większej wytrzymałości i umiejętności skupienia uwagi czteroletki - podobnie jak trzylatek - zdolny jest tylko do krótkotrwałego wysiłku. Dzieci w tym wieku, mając zwiększoną potrzebę ruchu i działania, dążą coraz aktywniej do poznawania otoczenia. Ich zainteresowania nadal dotyczą przede wszystkim świata rzeczy i zjawisk z najbliższego otoczenia, niemniej krąg ich rozszerza się. Dziecko coraz częściej zadaje pytania, mówi o swoich spostrzeżeniach i przeżyciach, zasób jego słów wzbogaca się. Trudności w nawiązywaniu słownego porozumienia z dzieckiem czteroletnim znacznie się zmniejszają. Łatwiej nawiązuje ono społeczne kontakty z dorosłymi i rówieśnikami, sygnalizuje swoje życzenia, odczuwane zadowolenie czy przykrość. W pracy wychowawczej kontakty okolicznościowe odgrywają również ważną rolę jak w grupie trzylatków. Treść tych

kontaktów coraz częściej i wiąże się jednak z zainteresowaniami poznawczymi. Dzieci chętnie skupiają się przy nauczycielce, a jeśli i ona chętnie z nimi rozmawia - darzą zaufaniem, dzielą się swymi kłopotami, zasypują pytaniami. Dla czterolatka naśladowanie starszych jest nadal jedną z głównych dróg uczenia. Dzięki nawiązaniu uczuciowej więzi z wychowawcą dziecko jeszcze aktywniej pod jego kierunkiem przyswaja sobie normy współżycia, obserwuje otoczenie poszerza wiadomości, lepiej wykorzystuje zdobywane umiejętności, żywiej reaguje na piękno przyrody, opowiadania, ilustracje. Wśród form pracy z czterolatkiem ważne miejsce zajmuje nad organizowanie ich czynności związanych z racjonalnym trybem życia, przy czym wymagania programowe dla tej grupy znacznie się zwiększają. Należy również liczyć się z tym, że zaszczepione w poprzednim roku przyzwyczajenia w zakresie samoobsługi, o ile nie będą nadal systematycznie przestrzegane i utrwalane - łatwo wygasają, a umiejętności zanikają. Zabawę czterolatek cechuje znacznie silniejsza niż u trzylatków' tendencja do szukania towarzystwa, jakkolwiek nadal obserwujemy potrzebę zabawy indywidualnej. Sprzyjające do zespołowej zabawy warunki osiąga się realizując hasła programowe wychowania społeczno-moralnego, przy czym regulowanie dostępu dzieci do zabawek i do ich uczestnictwa w zabawie oraz zapewnienie każdemu z nich odpowiedni pozycji w grupie rówieśników - nabiera coraz większego znaczenia. W dążeniu do wspólnej zabawy dzieci wymagają pomocy i pośrednictwa ze strony nauczycielki. Trudno im bowiem jeszcze informować się wzajemnie o swych zamiarach i pragnieniach. Nie są też zdolne do samodzielnego organizowania zabawy, polegającej na współdziałaniu, mimo że taka właśnie zabawa coraz bardziej je pociąga. Zajęcia w grupie z dziećmi czteroletnimi organizuje się już systematycznie. Dzieci słabiej przystosowane do życia w zespole wymagają indywidualnego potraktowania.

Rozwój dzieci pięcioletnich cechuje szybko wzrastająca aktywność ruchowa, postępujący rozwój umysłowy i motoryczny oraz zwiększającą się rolę czynnika świadomości w postępowaniu. Równocześnie rozszerza się krąg zainteresowań dziecka, pogłębianych przez dokładniejsze obserwacje, dociekanie przyczyn różnych poznawanych faktów i zjawisk. Zwiększa się też możliwość dłuższego skupienia uwagi na jednym temacie. Wynikające stąd konsekwencje dla pracy z dziećmi w tym wieku to zapewnienie odpowiednich warunków zaspokajania ich wzmożonej potrzeby ruchu i wysiłku fizycznego oraz konieczność wyjścia naprzeciw ich zainteresowaniom poznawczym i potrzebie kontaktów społecznych. W wieku pięciu lat zachodzą duże zmiany w rozwoju społecznym dziecka, nasila się potrzeba współdziałania z rówieśnikami, przejawia się wrażliwość na opinię otoczenia, rodzi się chęć współzawodnictwa. Nakłada to na nauczycielkę obowiązek dalszej pracy nad kształtowaniem zgodnego współżycia dzieci w grupie. Wyraźniej niż u czterolatek zarysowują się sprzeczności interesów podczas zabawy, mnożą się konflikty, pojawiają sympatie i antypatie, tendencje do pomijania niektórych kolegów, nadużywanie przewagi i dokuczanie. W pracy wychowawczej nad przyswajaniem dzieciom właściwych norm postępowania coraz szersze zastosowanie znajd uje metoda umów z dziećmi, regulujących ich wzajemne stosunki, ustalających ich prawa i obowiązki. Wraz z rozwojem dziecka wzrasta znaczenie obserwacji otoczenia, gromadzenia okazów, obrazków, udostępniania mu estetycznie wykonanych przedmiotów i dzieł sztuki. Zwiększa się też rola książki, pomocy dydaktycznych, opowiadań nauczycielki, przedstawień kukiełkowych. Wady wymowy, które jeszcze u dzieci młodszych mogły być przypisywane właściwościom wieku, u pięcioletków zdecydowanie wymagają interwencji stomatologa, laryngologa lub logopedy. W pracy z grupą pięcioletków wciąż jeszcze dużo miejsca zajmuje organizowanie czynności związanych z racjonalnym trybem

życia. Można już od nich wymagać, aby umiały samodzielnie się obsłużyć i by systematycznie wykonywały drobne prace użyteczne: naprawiały zabawki, sprzątały po zajęciach itp. W grupie tej wprowadza się już dyżury. Kontakty okolicznościowe wzbogacają się głównie w związku z rosnącym zaciekawieniem wiedzą. Dzieci, znajdując zachętę i zrozumienie u nauczycielki, zwracają się do niej z różnymi pytaniami dotyczącymi obserwowanego otoczenia społecznego, technicznego i przyrodniczego, domagają się uzupełnienia wiadomości, wyjaśnień, potwierdzenia spostrzeżeń, dzielą się przeżyciami, opowiadają, co się zdarzyło w domu, na podwórku, na niedzielnym spacerze. Tematem rozmów może i powinno być postępowanie dzieci, które nieraz wymaga korygowania i próby wartościowania, oceniania czynków słusznych i niesłusznych, rozróżnianie, co dobre, a co złe. Zabawa dzieci pięcioletnich wyraża przeżycia i zainteresowania, coraz częściej wybiegające poza tematykę związaną z najbliższym otoczeniem. Dzieci bawią się w straż pożarną, w podróż okrętem, urządzą przedstawienia. Jednak mimo postępu, jaki dokonał się w ich rozwoju, samodzielny podział ról, ułożenie planu wspólnej zabawy o bardziej złożonej treści - to dla nich nadal bardzo trudne zadanie. Wzrasta więc rola wychowawcy jako pośrednika, pomocnika i doradcy w realizowaniu ich pomysłów i zamiarów w formie zespołowej, tematycznie rozwiniętej zabawy. Pomoc przy nawiązywaniu kontaktów koleżeńskich oraz regulowanie sprawy zgodnego współżycia w całej grupie powinny ułatwić dzieciom wspólną zabawę, jak również stworzyć warunki do zabawy samotnej lub z wybranym partnerem. Zadaniem przedszkola jest rozwijanie zarówno zabawy wspólnej, jak i indywidualnej. Dziecko pięcioletnie, zbyt często bawiące się samotnie, wyraźnie stroniące od innych powinno jednak zwrócić uwagę nauczycielki, która postara się poznać przyczyny tego zachowania i zastosować właściwe środki zaradcze. Przy wyposażaniu sali, należy kompletować możliwie bogaty materiał i narzędzia do budowania konstrukcji, rozwijające techniczną inwencję pięcioletków, jak również zabawki i przybory pobudzające do wysiłku: noszenia, pchania, wozienia itp. Trzeba również stwarzać możliwości rzucania do celu, zabaw piłką, biegów itp. W zabawach konstrukcyjnych nadal klocki są materiałem podstawowym, ale zwiększająca się precyzja ruchów, charakterystyczna dla dziecka pięcioletniego, pozwala na wprowadzenie także bardziej skomplikowanych zestawów konstrukcyjnych. Pięcioletkom stają się coraz bardziej potrzebne różne akcesoria wzbogacające gospodarstwo, przy czym niektóre z nich dzieci mogą wykonać same, z pomocą nauczycielki. Zajęcia grupowe z pięcioletkami odbywają się systematycznie dwa razy w ciągu dnia. Dzieci stają się coraz bardziej zdolne do wykonywania wyznaczonych im zadań, koncentrowania uwagi wokół jednego tematu, wspólnego dla całej grupy. Równocześnie wzrastają możliwości ich twórczej ekspresji: ruchowej, słownej, wokalne i plastycznej.